

Obiskovalec in obiskovalka sta tako pri razmisleku o razstavi razpeta med ponujeni možnosti, ki ju na eni strani omogoča vidik fotografije (manj fotografiranja), na drugi pa otroštvo, ujeta v specifične družbeno-kulturne okoliščine. Gotovo nam večje zadoščenje ponuja prvi vidik, pri katerem so v ospredju otroški portreti, manj pa nas razstava poteši v kontekstualnem pogledu, ki ga tudi besedilo ob slikah večinoma ne dopolnjuje, saj razen letnic, ponekod še avtorjev in krajev, pri večini ni drugih dokumentarnih podatkov, ki bi nam pomagali oblikovati nekoliko bolj poglobljeno védenje. Prav to pa je tista pomembna razlika, ki sicer definira različne podobe otroštva na Slovenskem in razkriva njegovo precej kompleksno sliko. Ta se kaže v dihotomiji med višjimi in nižjimi družbenimi sloji, med urbanim in ruralnim, med priložnostmi, ob katerih so otroke fotografirali, pomembno vlogo pa igra tudi sam razvoj fotografije in fotografske dejavnosti. Medtem ko je imel med vojnami le redko kdo svoj fotoaparati in je bilo fotografiranje ritualno in omejeno na profesionalno rabo, je bil v devetdesetih letih ta že skoraj v vsaki družini.

Kljub vsemu pa je razstava za obiskovalce Ljubljanskega gradu vsekakor prijetna popestritev, kar so med obiskom avtoric teh vrstic potrdili tudi številni zadovoljni in navdušeni gledalci in gledalke. Tako izbor teme kot fotografije otrok so ljudem všeč. Prav zaradi njenega širokega časovnega razpona se lahko z razstavo identificirajo zelo različne generacije, pri katerih fotografije vzbujajo tudi misli na lastno otroštvo.

Kot piše avtorica razstave, so interpretacije fotografije vedno odvisne od gledalca samega, prav tako pa tudi ocena celotne razstave. Gledalci in gledalke pa so zelo različni. Nekateri jo vidijo s strokovne plati, spet drugih se razstava dotakne na zelo osebni način. Zato ob koncu bralce vabiva, da si jo sami ogledajo in po svoje interpretirajo. Interpretacij pa je, tako kot zgodb o otroštvu, nedvomno veliko.

Literatura:

BANKS, Marcus: *Visual methods in social research*. London: Sage, 2001, 11.

DEDIŠČINA VEZENIN PREKMURSKIH MADŽAROV

Galerija-Muzej Lendava, 2.–31. marec 2012

Lendavska regija ima izjemno bogato, zelo posebno in prepoznavno kulturno dediščino. Ni torej naključje, da se je potreba po muzeju v Lendavi pojavila že leta prej, preden so ga zavedni Lendavčani pred točno 40 leti, oziroma leta 1972, tudi uradno ustanovili. Na podlagi odločitve sveta Galerije-Muzeja Lendava in pred nedavnim upokojenega direktorja Franca Geriča je lendavski muzej od leta 2005 skoraj vsako leto predal občinstvu novo stalno muzejsko zbirko. Leta 2006 etnološko razstavo z naslovom Kultura hetiškega ljudskega tekstila, leta 2007 muzejsko depandanso v mestnem jedru z naslovom Meščanstvo, tiskarstvo in dežnikarstvo Lendave, leta 2008 na lendavskem gradu spominsko sobo Györgya Zale ter spominsko sobo Štefana Galiča, leta 2009 umetnostnozgodovinsko zbirko kipov iz bron in ureditev grajske podstrešne galerije ter leta 2011 stalno postavitev na hodniku lendavskega gradu z naslovom Sakralna dediščina Lendave in okolice. V tem obdobju je javni zavod objavil tudi tri številke muzejske periodike (*Lyndvamuseum*) ter dve knjigi Györgya Kultsárja iz 16. stoletja v reprintu.

Leta 2011 si je zbirke in razstave lendavskega muzeja na površini blizu 1.100 m² ter zanimive občasne razstave ogledalo nekaj več kot 12 tisoč obiskovalcev. Še dolgo bi lahko naštevali, kaj vse je maloštevilna ekipa ustanove postorila na muzejskem področju, a naj končamo z ugotovitvijo, da je poleg termalne vode najpomembnejši turistični kapital Lendave kulturna dediščina. Prav zaradi tega ljubitelji lendavske kulture ne razumejo degradacije muzejske stroke in diskriminacije muzeologa s strani ustanoviteljev. Gre za zlonamernost, nestrpnost do madžarske oziroma slovenske kulturne dediščine ali preprosto za zavist? Oba kustos Galerije-Muzeja Lendava, skupaj s sodelavci zavoda, izjemno

kakovostno strokovno delujeta, kar dokazujejo strokovna priznanja v Sloveniji in na Madžarskem, mnenja in zapisi v knjigi gostov, številke in bilance poslovanja, zanimanje novinarjev ter ne nazadnje zaupanje in spodbuda domačega občinstva.

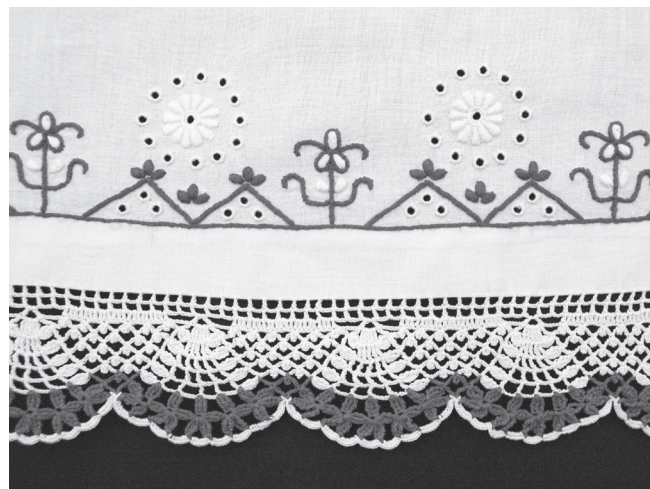
Dediščino v širšem pomenu besede lahko pojmujejo kot vrednoto, za katero v skupnosti menijo, da je primerna za ohranitev in posredovanje naslednjim generacijam. Dediščina se torej pojavlja na številnih področjih življenja in se izraža na različne načine. Govorimo lahko o dediščini posamezne družine, zgodovinski tradiciji določene skupnosti ali naroda, svojo dediščino pa imajo tudi različni družbeni sloji. Tako so jo, na primer, imeli in jo še imajo obrtniki, vojska, meščanstvo ali kmečko prebivalstvo. Vendar pa je dediščina lahko še tako dragocena, a če je ne negujemo in ne prenašamo na naslednje rodove, bo izgubila svoje bistvo oziroma svojo najpomembnejšo značilnost ter prenehala obstajati.

Med različnimi oblikami ljudske kulture je prav ljudska umetnost tista, ki je venomer v središču zanimanja javnosti. V zgodovini je klasična umetnost oziroma tako imenovana visoka umetnost v ljudski umetnosti pogosto našla »čisti izvir«, iz katere je lahko zajemala, se napajala in prenavljala. Etnološko bogastvo so raziskovali in reševali tudi pesniki, pisatelji, likovni umetniki ter znanstveniki, da bi se iz njega učili injemali navdih. Le pomislimo na obdobje romantike! Zunanje zanimanje je posamezne običaje in elemente kulture zelo pogosto obvarovalo pred izumrtjem in pozabo. Na žalost pa so Evropejci v 20. stoletju zajeten del svoje ljudske dediščine imeli za nekaj zastarelega, kar je izgubilo svojo funkcijo. V njej so, v primerjavi z »modernim časom«, videli izraz zaostalosti in revščine.

* Dr. Mária Kepéné Bihar, univ. dipl. zgod. in etnol., novinarka, RTV Slovenija Studio madžarskih programov. 9220 Lendava, Kranjčeva 10, E-naslov: ria.bihaly@gmail.com; dr. Zoltán Lendvai Kepe, univ. dipl. etnol., višji kustos, Galerija-Muzej Lendava. 9220 Lendava, Banffyjev trg 1, E-naslov: lyndvamuseum@yahoo.com.

Odprtje razstave hetiških vezenin na lendavskem gradu.
Foto: Dubravko Baumgartner, Lendava, 2. 3. 2012

Dvobarbna, belo-rdeča hetiška luknjičasta vezenina s čipkami.
Foto: Zoltán Lendvai Kepe, Lendava, 26. 3. 2012

V Sloveniji živeči Madžari so etnološko povezani z dediščino zgodovinsko-etnoloških območij Lendave, pokrajine Hetiš (Hétés) in Stražne Krajine (Őrség). Med svojimi dragulji ljudske kulture so verjetno najbolj ponosni na hetiško ljudsko nošo in vezenine. Morda se danes sliši kot pretiravanje, pa vendar je le malo manjkalo, da se to bogastvo ni izgubilo za vedno. Dr. Edit Kerecsényi, upokojena direktorica Muzeja Thúry György v Nagykanizsi, je že desetletja raziskovala ljudsko nošo in bele vezenine na ozemlju županije Zala, ko je leta 1986 dobila dovoljenje in priložnost »prestopiti mejo« in svoje raziskave razširiti tudi na Prekmurje. Kultura ljudskega tekstila je bila vedno ena od njenih najljubših tem, zato se je z velikim navdušenjem zakopala v odkrivanje te tematike tudi med prekmurškimi Madžari. Potem ko je preučila gradivo, povezano z omenjenim prostorom, v zbirkah Etnološkega muzeja v Budimpešti, Muzeja Göcseji v Zalaegerszegu in Muzeja Thúry György v Nagykanizsi, je pričela raziskovati tudi na terenu ter v zbirkah Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti in v Galeriji-Muzeju Lendava. Na podlagi njenih raziskav smo dobili obrise bogate dediščine ljudskega tekstila in noše, ki jo javnost in stroka imenujeta hetiška, čeprav je ta dediščina povezana s celotnim območjem Lendave z madžarskim prebivalstvom in okolico Lentija na Madžarskem. V času raziskav dr. Edit Kerecsényi hetiška ljudska tekstilna kultura ni bila več živa dediščina. Ljudje noš niso nosili in tudi vezenin niso več izdelovali, saj ju je v tridesetih letih 20. stoletja skoraj popolnoma izrinila meščanska kultura. Ta zaklad ljudske umetnosti Hetiša je bilo mogoče rekonstruirati le s pomočjo starih kosov oblačil in po spominu starejših žensk. S ponovnim odkritjem tega dragulja madžarske ljudske tekstilne kulture si je dr. Edit Kerecsényi v letih 1980 in 1990 priborila priznanje celotne madžarske etnološke stroke.

Najlepši primerki ljudske tekstilne kulture Hetiša so ročno tkana platna in bogato vezena narodna noša. Vsem, ki se ukvarjajo z ročnim delom, je med hetiškimi vezeninami najbolj znano belo vezenje na platno, pa tudi količinsko je to največja skupina. Večji del omenjenih belih vezenin je izdelan kot prostoročne risbe cvetličnih motivov, od sedemdesetih let 19. stoletja pa so pogosto bolj preproste ali pa imajo bogato okrašene in lepo izvezene robove. Posebna značilnost hetiškega vezenja je luknjičasto

vezenje, zanimivo pa je, da so poleg okroglih luknjic vezli tudi kvadrataste. Z vezeninami na platno so okraševali naramne rute, peče, spodnja krila, žepne in zaročne robce, hlače, bele platnene predpasnike, ročaje ter naramne trakove bisag. Tudi v Hetišu so bile priljubljene moške in ženske srajce, ki so bile bogato izvezene s tehniko tako imenovanega skritega vboda. Kasneje je belo nit pri ženski noši dopolnila rdeča, nato še modra, moške srajce pa so bile vedno snežno bele. Vezenje platna najprej z belo, nato pa z rdečo nitjo so v 20. stoletju dopolnile tudi druge barve. Pisano vezenje je bilo v Hetišu običajno predvsem za svatbene brisače in starejše ročno tkane prte. Poleg vezenin na platno pa ne smemo pozabiti pisanih vezenin na predpasnikih iz črnega klota in satena, ki so bili spodaj in na robovih izvezeni z nitjo različnih barv in debelin. Najbolj priljubljeni motivi so bili tako imenovani lojtrni, čipkasti, zvezdasti in cvetlični motivi. Sredino predpasnika pa so po višini izvezli s tako imenovanim vzorcem bučnega semena.

Madžarska skupnost v Sloveniji se je začela politično in kulturno organizirati v osemdesetih letih 20. stoletja, čeprav prva prizadevanja segajo že v leto 1970. Ustanovljala so se kulturna društva, obujati so se začeli stari kmečki običaji. Po ustanovitvi zborov ljudskih pevcev in folklornih skupin se je pokazala potreba tudi po obuditvi snovne ljudske umetnosti. Na pobudo Magde Bažika je bil v okviru kulturnega društva Čentiba (Csente) leta 1988 ustanovljen prvi krožek vezenja med prekmurški Madžari, temu pa je še istega leta sledila ustanovitev sekcije v Pincah (Pince), januarja leta 1989 pa tudi v Trimlinih (Hármasmalom). V preteklih 25 letih so se zapovrstjo ustanovljale nove in nove sekcije za vezenje. Strokovno vodenje krožkov so prevzeli posamezniki iz Zalske in Železne županije, ki so si pridobili naziv ljudskega umetnega obrtnika. Njihovo delovanje med Madžari v Sloveniji sta tako gmotno kakor moralno, poleg Zavoda za kulturo madžarske narodnosti iz Lendave, ki je bil ustanovljen leta 1994, podpirali tudi skupščini omenjenih županij. Zanimanje za vezenje se je po srečnem naključju srečalo z raziskavami že omenjene dr. Edit Kerecsényi in s pomembnimi aktivnostmi ljudskih obrtnikov iz Madžarske, ki so pomagali pri reševanju dragocene dediščine. V krožkih vezenja so bile v začetku najbolj priljubljene priložnostne božične in velikonočne vezenine, vezenine za

okraševanje stanovanja in meščanska ročna dela. Zahvaljujoč etnološkim raziskavam in angažiranosti ljudskih umetnih obrtnikov, ki so vodili krožke, je dobilo ljudsko vezenje vedno večjo veljavo, še zlasti lastna dediščina oziroma oživitvev in ohranjanje hetiškega vezenja. Tudi strokovnjaki, ki so vodili krožke, so zbirali etnološko gradivo in opozarjali člane na pomembnost ohranitve starih hetiških ročnih del. Trenutno delujejo krožki vezenja pod vodstvom Ete Török v Čentibi (Csente), Pincah (Pince) in Genterovcih (Göntérháza). V Petišovcih (Petesháza) in Dolgi vasi (Hosszúfalu) ohranjajo dediščino vezenja pod vodstvom Ilone Pulainé Cserti. S pomočjo Anikó Kocsisné Koszorús so ročna dela vzljubila dekleta in žene v Dobroniku (Dobronak) in Radmožancih (Radamos). Lajosné Orbán poučuje skrivnosti vezenja na Hodošu (Hodos) in v Domanjševcih (Domonkosfa). Margit Horvát pomaga Eti Török pri vodenju krožka v Genterovcih (Göntérháza), hkrati pa je tudi mentor sekcij za vezenje pri Društvu lendavskih upokojencev oziroma sekcij v Murski Soboti, Prosenjakovcih (Pártosfalva) in Gaberju (Gyertyános), Olga Jandl pa posreduje svoje znanje ljubiteljicam vezenja na Kapci (Kapca). Ne smemo pa pozabiti niti strokovnjakinj, kot sta Józsefné Beszprémy in dr. Károlyné Baracska, ki sta prav tako veliko pripomogli h kakovostnemu delovanju tukajšnjih krožkov. Józsefné Beszprémy je sodelovala pri začetnih korakih dobrovniškega (Dobronak) krožka vezenja, dr. Károlyné Baracska pa je sekcijo v Trimlinih (Hármasmalom) uspešno vodila skoraj deset let. Trenutno med madžarskim prebivalstvom v Sloveniji deluje 14 krožkov vezenja. Zahvaljujoč kakovostnemu delu se lahko pohvalijo tudi s posamezniki iz svojih vrst, ki so si na Madžarskem pridobili naziv ljudskega umetnega obrtnika. Margit Horvát si je ta laskavi naslov pridobila leta 2003, Olga Jandl leta 2007 in Darinka Antolašić leta 2010. Naše ljudske obrtnice aktivno sodelujejo pri poučevanju vezenja in prenašanju te pomembne dediščine na mlajše rodove.

Za ohranitev hetiške noše in bogate vezeninske dediščine je vloga sekcij vezenja med madžarskim prebivalstvom v Sloveniji neprecenljiva. Članice sekcij pa ne ohranjajo le dediščine tukajšnjih Madžarov, temveč ob različnih letnih časih oživljajo tudi druge ljudske spretnosti. Naše vezilje in ljudske obrtnice pa dragocenega koščka hetiške kulture ne ohranjajo le doma, temveč naš sloves prenašajo tudi v svet. Na razstavah, ki jih organizira Zavod za kulturo madžarske narodnosti, s svojimi ročnimi deli zastopajo kulturo Madžarov v Sloveniji v različnih regijah Karpatskega bazena. Veliko pomembnih gostov, ki so nas obiskali, smo obdarovali z lepimi rokodelskimi izdelki. Ne smemo pa pozabiti na družbeno vlogo krožkov, saj so pomembni forumi

skupnosti in vaškega kulturnega življenja ter varujejo svoje člane pred osamljenostjo in depresijo. V krožkih se namreč ne ukvarjajo zgolj s poučevanjem vezenja, ampak se tudi pogovarjajo in družijo, kar neguje dušo. V sekciji so vsi dobrodošli, tam vsi postanejo pomembni. Posamezne razstave vezenin na vasi združijo staro in mlado. Pri obisku krožkov nam postane jasno, da dobiva dejavnost vedno pomembnejšo vlogo tudi v medkulturnem dialogu, saj članice niso le Madžarke iz Slovenije, temveč tudi mnoge druge, ne glede na narodnost in prebivališče.

Strokovnjaki so ob raziskovanju dediščine ugotovili, da se tradicija ne prenaša samo z očeta na sina in z matere na hčerko, temveč je pri ohranjanju ljudskega izročila nadvse pomembna tudi vez med starimi starši in vnuki. V današnjem svetu, ko imajo starši, ki preživljajo družino, čedalje manj časa za otroke, je postala vloga starih staršev nepogrešljiva. Babice in bodoče stare matere, ki delujejo v sekcijah za vezenje, bodo imele v prihodnje pomembno vlogo pri ohranjanju madžarskega jezika, identitete in hetiške ljudske tekstilne kulture na narodnostno mešanem območju.

Pregledna razstava sekcij za vezenje iz naselij z madžarskim prebivalstvom na narodnostno mešanem območju v Sloveniji v veliki razstavni dvorani na lendavskem gradu je največje priznanje, ki ga je javni zavod Galerija-Muzej Lendava lahko podaril našim materam in babicam. Svoja dela je oddalo 113 vezilj iz 14 sekcij. Zbrali so okoli 600 vezenin, izmed katerih sta avtorja razstave, etnologinja in zgodovinarica, dr. Mária Kepéné Bihar, ter etnolog in višji kustos lendavskega muzeja, dr. Zoltán Lendvai Kepe, izbrala 264. Organizatorji razstave so sledili načelu, da vsaka od vezilj razstavlja vsaj eno delo. V veliki razstavni dvorani in na hodniku lendavskega gradu so bile na ogled hetiške, v srednji in stolpni dvorani pa vezenine iz različnih krajev Karpatskega bazena. V sklopu prireditve je bila občinstvu predstavljena tudi druga številka domoznanske periodike *Hogy ne menjen feledésbe* (Da bi ne šlo v pozabo) Zavoda za kulturo madžarske narodnosti z naslovom *Hagyományörzö himző szakkörök a Muravidéken* (Dediščina vezenin ročnodelskih krožkov prekmurskih Madžarov), katerega avtorja sta omenjena etnologa. Knjigo, ki je izšla na 84 straneh in le v madžarskem jeziku, je grafično oblikoval László Meszelics, objavo pa je omogočila fundacija Bethlen Gábor Alap iz Madžarske. Vse to in še kaj so obiskovalcem lendavskega muzeja in ljubiteljem kulture poskusili predati organizatorji med 2. in 31. marcem leta 2012. Bolj primerne prireditve za začetek tradicionalne prireditve z naslovom Mesec madžarske kulture v Sloveniji si ne bi mogli zaželeli nihče.